

SPORTBELEID GEMEENTE DE WOLDEN 2019-2023

*'Sport en bewegen in de Wolden:
versterken, verbinden en verzilveren'*

actief en betrokken

 gemeente
DE WOLDEN

dewolden.nl

VOORWOORD

Een nieuwe nota sport en bewegen, gemaakt met medewerking van het Sportplatform en veel mensen vanuit de sport, het onderwijs, ons welzijnswerk en de dorpen. Ik vind het mooi om te zien dat er zoveel betrokkenheid is bij het sportgebeuren in onze mooie gemeente en wil jullie allemaal hartelijk bedanken voor jullie inzet! Op naar de uitvoering, waarin we ook weer met elkaar optrekken. Dat is onze kracht.

VERSTERKEN

De rode draad in De Wolden is dat we dingen samen oppakken. Sportpartners, scholen, gemeente en inwoners. Gezamenlijk komen we tot onze doelen en uitvoeringsplannen. Zo versterken we niet alleen elkaar, maar ook ons gezamenlijk gedachtengoed waarom we deze nieuwe sportnota

vast hebben gesteld.

VERBINDEN

Onze verbindende sportverenigingen, het enthousiaste team sportfunctionarissen, hun collega's in het brede schoolteam, de scholen en andere betrokkenen, samen gaan we de sport in onze gemeente sterker en een beetje mooier maken. Zodat nog meer mensen in onze gemeente in beweging komen en zich er welkom en thuis voelen. Zodat onze kinderen nog gezonder kunnen opgroeien en sport en bewegen voor hen vanzelfsprekend zijn. En zodat iedereen erbij hoort! Ook de mooie, groene omgeving van onze dorpen gaan we daarbij beter benutten.

VERZILVEREN

Wie zaait mag oogsten. De afgelopen

jaren hebben wij met z'n allen gezaaid. Wat u hier leest in deze nieuwe nota sport en bewegen komt niet zomaar uit de lucht vallen. Dit is een product van hard werken. We kunnen nu oogsten van onze eerdere inspanningen. We willen behouden en versterken wat goed is, en de kansen die sport biedt beter benutten. Ik hoop en verwacht dat deze nota daar de nodige houvast voor kan bieden en kijk met belangstelling uit naar de volgende stap, de gezamenlijke uitvoeringsplannen in ons lokale, Woldense Sportakkoord.

Met sportieve groet,

Wethouder sport
Jan van 't Zand

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	2
Inhoudsopgave	3
Samenvatting	4
1. Inleiding	5
2. Hoe staat het ervoor in gemeente de Wolden?	6
2.1 Sportdeelname, gezondheid en gedrag	6
2.2 Gemeentelijk beleid Onze vorige sportnota	7
2.3 Ontwikkelingen in onze samenleving	7
3. Wat speelt er nog meer?	10
3.1 Landelijke ontwikkelingen	10
3.2 Provinciale ontwikkelingen	10
4. Waar willen we naar toe?	10
4.1 Van jongs af aan vaardig in bewegen	11
4.2 Vitale aanbieders	11
4.3 Positieve sportcultuur	12
4.4 Inclusief sport en bewegen	12
4.5 Duurzame sportinfrastructuur	12
5. Sportsubsidies	13
6. Hoe gaan we dit betalen?	15
7. Wat is hierbij onze rol als gemeente?	16
8. Monitoring en evaluatie	17
9. Communicatie	18
10. Bronnen	19

SAMENVATTING

Deze nota sport en bewegen 'Verbinden, versterken en verzilveren' bouwt voort op het beleid dat met onze vorige nota sport is ingezet en waarbij de sportfunctionarissen een belangrijke rol vervullen. In een gezamenlijk proces met sportaanbieders en maatschappelijke organisaties in De Wolden rond sport, onderwijs en welzijn, zijn de belangrijkste uitdagingen en kansen in kaart gebracht en zijn ambities voor de toekomst bepaald. We willen behouden en versterken wat goed is, en de kansen die sport biedt beter benutten. Geïnspireerd door het Nationale Sportakkoord hebben we onze doelen geformuleerd rond een aantal thema's, die we gezamenlijk met onze partners gaan uitwerken tot een Lokaal Sportakkoord voor onze gemeente.

- Van jongs af aan vaardig in sport en bewege
Samen met het onderwijs en de brede schoolpartners en de sportaanbieders willen we sport en bewegen een vaste plek geven binnen de totale 'verlengde schooldag' van kinderen, waarbij kwaliteit een belangrijk aandachtspunt is. Ook bewegend leren en buitengymlessen zijn onderdelen waar we de aandacht voor vragen en graag aan willen bijdragen.
- Vitale sportverenigingen
We willen bijdragen aan sterke en toekomstbestendige sportaanbieders, die hun zaken goed op orde hebben en bijdragen aan gezonde, levendige dorpen en saamhorigheid tussen de inwoners. Samenwerking tussen sportverenigingen kan daarbij een belangrijke meerwaarde hebben. Onze sportfunctionarissen gaan de sportaanbieders meer op maat ondersteunen en we passen onze subsidiebeleid aan, zodat we sportaanbieders eenvoudiger kunnen ondersteunen als zij zich willen inzetten voor maatschappelijke doelen.
- Positieve sportcultuur
Kinderen leren door wat ze zien en meemaken. Daarom streven we ernaar dat kinderen, in de omgevingen waar ze sporten en bewegen, ook het positieve en gezonde mee krijgen. Dat zij zien en leren hoe je op een positieve manier met elkaar omgaat, naar elkaar omkijkt en hoe je op een gezonde manier kunt leven. Aandacht voor een goede pedagogische en gezonde sport- en beweegomgeving voor kinderen zijn dan ook een speerpunt. Een positieve en gezonde manier van leven is de standaard.

- Inclusief sport en bewegen
We willen sport- en bewegen binnen bereik brengen van iedereen, maar besteden meer aandacht aan senioren, mensen met een beperking, jongeren 12-18 jaar en kinderen in armoede. Dit doen we, omdat deze groepen achterblijven in sport- en beweeggedrag terwijl dit voor juist voor hen veel winst kan opleveren voor de gezondheid, ontmoeting en het welzijn.
- Duurzame sportinfrastructuur
We streven naar een beter gebruik van onze natuurlijke, bosrijke omgeving voor sport en bewegen. Onze gemeente is uiterst geschikt voor sport en bewegen in de natuur.

Voor de uitvoering van deze nota gaan we in het najaar van 2019 samen met onze maatschappelijke partners en sportaanbieders een Woldens Sportakkoord sluiten. Zodat we de komende jaren met elkaar in De Wolden onze schouders eronder zetten en in gezamenlijkheid uitvoering gaan geven aan de doelen die we in deze nota hebben geschetst.

INLEIDING

Sport en bewegen hoort bij De Wolden. De sport is hecht in de dorpen en bindt veel van onze inwoners samen. We hebben onze sportverenigingen en sportaanbieders, we hebben kwalitatief goede sportvoorzieningen en de natuurlijke omgeving van onze dorpen is één grote buitensport- accommodatie. Al vele jaren ontwikkelen we sportbeleid, omdat we sport, bewegen en gezonde leefstijl belangrijk vinden voor onze inwoners. Kernwoorden daarbij zijn plezier, ontspanning, ontmoeting, gezondheid, persoonlijke ontwikkeling en welzijn.

Omdat onze sportnota uit 2015 aan herziening toe is, zijn we medio 2018 gestart met de voorbereidingen voor een nieuwe beleidsnota sport en bewegen. Na een dialoogbijeenkomst tussen de Woldense sportwereld en de gemeenteraad en vervolgens een debatavond, zijn diverse uitgangspunten bepaald voor het nieuwe sport- en beweeg beleid.

In nauw overleg met het Sportplatform De Wolden zijn vervolgens in vier verdiepingssessies met betrokken organisaties uit het veld, de uitgangspunten, knelpunten en kansen voor sport, bewegen en gezonde leefstijl bepaald. Dit is verwoord in deze nieuwe beleidsnota sport en bewegen, waarbij de thema's uit het Nationale Sportakkoord zijn gebruikt als kapstok.

We zetten de ingezette lijn uit de voorgaande sportnota's voort en bouwen verder op het fundament rond sport en bewegen in onze gemeente dat de afgelopen jaren is gelegd. De lijn die we hierbij aanhouden is versterken, verbinden en verzilveren. We willen behouden en versterken wat goed is. We willen partijen en initiatieven bij elkaar brengen en beter met elkaar verbinden, zodat we de kansen voor onze inwoners met sport, bewegen en een gezonde leefstijl, verzilveren. Dit gaan we doen, samen met onze sportaanbieders, de sportfunctionarissen en onze maatschappelijke partners zoals het onderwijs, welzijnswerk, het Brede schoolteam, de GGD, SportDrenthe en anderen. Waar mogelijk betrekken we daarbij ook organisaties waarmee we misschien op dit moment nog niet zo nauw samenwerken.

Het Woldense Sportakkoord, wat we in het najaar van 2019 met onze maatschappelijke organisaties en sportaanbieders hopen te sluiten, is de eerste stap naar uitvoering van deze nota.

Deze **Nota Sport en Bewegen** is een gemeentelijk document. Deze nota beschrijft de ambities, keuzes en plannen van gemeente De Wolden.

Het **Woldense Sportakkoord** is een akkoord tussen alle partners en partijen van de Woldense sportgemeenschap. Het akkoord beschrijft de uitdagingen en ambities waar iedereen zich gezamenlijk voor inzet. Gemeente De Wolden is hier één van de ondertekenaars en uitvoerders.

LEESWIJZER

De context van deze nota is beschreven in hoofdstuk 2 en 3, waar de stand van zaken en relevante ontwikkelingen in De Wolden, Drenthe en op landelijk niveau worden geschetst. Hoofdstuk 4 geeft de doelen en speerpunten weer op vijf thema's zijn geformuleerd. Vervolgens biedt hoofdstuk 5 aangrijpingspunten voor het gemeentelijke subsidiebeleid rond sport en bewegen. De financiering, onze rol als gemeente, monitoring en communicatie komen aan bod in de hoofdstukken 6, 7, 8 en 9. De nota wordt afgesloten met een overzicht van gebruikte bronnen in hoofdstuk 10.

2. HOE STAAT HET ER

VOOR IN GEMEENTE DE WOLDEN?

Gemeente De Wolden staat bekend als een eigenzinnige gemeente waar het goed toeven is¹. Prettig om te wonen, landelijk tussen veel groen en geen grote stadsproblematieken. We koesteren dit beeld, doen ons best om te behouden wat goed is én streven naar verbetering. Want nog niet alles gaat goed en niet iedereen in onze gemeente gaat zorgeloos door het leven. In dit hoofdstuk zoemen we dieper in op gedrag, beleid en ontwikkelingen in onze gemeente die raken aan sport en bewegen. Zo schetsen we een context voor de keuzes die we maken voor de toekomst.

2.1 SPORTDEELNAME, GEZONDHEID EN GEDRAG

Relatief veel mensen in onze gemeente sporten bij een sportvereniging. Volgens cijfers uit 2017² is ongeveer een derde van onze inwoners (34%) lid van een sportclub. Dat is aanzienlijk meer dan gemiddeld in Drenthe en Nederland (28,5% resp. 25,6%). Een dergelijk beeld geldt ook voor de lidmaatschapscijfers van onze jeugd. We sporten ook veel buiten. Relatief meer mensen doen aan hardlopen, wielrennen, mountainbiken en wandelen, dan gemiddeld in Nederland. Een binnensport als fitness is in onze gemeente minder populair³.

Mensen met een beperking blijven achter in sportdeelname. Waar 53% van de Nederlanders minstens een keer aan sport doet, is dat voor mensen met een verstandelijke beperking 38% en voor mensen met een motorische beperking slechts 23%⁴. Dat is een aanzienlijk aantal, wanneer je bedenkt dat 1 op de 10 Nederlanders een zodanige lichamelijke of verstandelijke beperking heeft, dat zij niet vanzelfsprekend kunnen meedoen in de maatschappij. In onze gemeente heeft naar schatting 15% een lichamelijke beperking⁵.

Meer volwassenen in onze gemeente bewegen voldoende en minder volwassenen zijn te zwaar⁶ in vergelijking tot het Drents gemiddelde. Maar nog altijd heeft bijna de helft van onze inwoners overgewicht of obesitas (46%) en beweegt 47% onvoldoende.

Wat betreft jongeren geeft een onderzoek van de GGD over de jaren 2014-2017⁷ aan dat meer scholieren uit klas 2 aan sport doen (83,0%) in vergelijking met Drenthe (80,2%). Ondergewicht, overgewicht en extreem overgewicht liggen iets lager dan het Drents gemiddelde.

Actuele gegevens over het sport- en beweeggedrag van onze basisschooljeugd komen eind dit jaar weer beschikbaar via de GGD. Overgewicht en obesitas bij de jeugd in groep 2 en 7 ligt lager dan gemiddeld in Drenthe⁸. Het percentage kinderen met ondergewicht dat enkele jaren erg hoog lag, lijkt weer te zijn afgenomen tot het Drentse niveau.

1 Dat het in onze gemeente prettig wonen is, blijkt bijvoorbeeld uit de leefbaarheidsscore die in De Wolden (18,9) veel hoger is dan het Nederlands gemiddelde (6,8) – Bron: www.waarstaatjegemeente.nl

2 NOC*NSF (2018) KISS rapportage gemeente De Wolden, peiljaar 2017

3 Kenniscentrum Sport (2019) Factsheet Waarde van sport en bewegen in de Wolden

4 Kenniscentrum Sport (2019) Whitepaper sport en bewegen voor mensen met een beperking

5 <https://www.rivm.nl/media/smapi/beperking.html>

6 GGD Drenthe (2017) Volwassenen in de Wolden. Resultaten De Wolden van het volwassenenonderzoek 2016, over de gezondheid en leefgewoonten van Drentse volwassenen

7 GGD Drenthe (2018) Gezondheid, welbevinden en leefstijl van scholieren in het voortgezet onderwijs van de Jeugdgezondheidszorg in klas 2 over de schooljaren 2014-2017

8 GGD Drenthe (2018) BMI-gegevens van de jeugd in de Wolden in de periode 2011-2017.

Volwassenen	De Wolden	Drenthe	Nederland
Lid van sportvereniging	34%	28,5%	
Beweegt voldoende (NNGB)	53%	50%	47,1% *
Overgewicht	33%	35%	33% **
Obesitas	13%	15%	13% ***

Jeugd (12-16 jr, 2014-2017)	De Wolden	Drenthe
Doet aan sport	83%	80,4%
Ondergewicht	5,6%	7,5%
Overgewicht	13,9%	14,2%
Obesitas	3,4%	3,5%

Jeugd (groep 2, 2011-2017)	De Wolden	Drenthe
Ondergewicht	8%	6,3%
Overgewicht	11,6%	11,0%
Obesitas	1,5%	2,7%
Normaal gewicht	78,9%	79,9%

Jeugd (groep 7, 2011-2017)	De Wolden	Drenthe
Ondergewicht	6,3%	6,1%
Overgewicht	12,5%	14,9%
Obesitas	1,4%	2,6%
Normaal gewicht	79,7%	76,4%

Tabel 1: sportdeelname, beweging en gezondheid. Cijfers: GGD, zie 7,8,9,

* = Gezondheidsmonitor Volwassenen, GGD'en, CBS en RIVM uit 2016,

** = Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor CBS i.s.m. RIVM en Trimbos instituut uit 2018.

Vergelijkbare gegevens op landelijk niveau zijn niet voor elke leeftijdsgroep en item te vinden, omdat niet overal op een zelfde manier wordt gemeten (ander registratiesysteem, andere leeftijdsgroepen, etc).

2.2 GEMEENTELIJK BELEID ONZE VORIGE SPORTNOTA

Onze vorige sportnota 'Een leven lang sporten' had een looptijd tot en met 2018. Een van de resultaten vanuit het toen ingezette sportbeleid is dat de sportfunctionarissen, gefinancierd vanuit de regeling combinatiefuncties, zijn behouden en in dienst zijn gekomen bij Samenwerkingsorganisatie (SWO) De Wolden Hoogeveen.

De evaluatie van de sportnota ¹ was vooral gericht op veranderingen in het subsidiebeleid. De aanbevelingen uit de evaluatie en de daaropvolgende dialoog- en debatsessies met de gemeenteraad hebben een aantal aandachtspunten en wensen voor het nieuwe sport- en beweegbeleid opgeleverd. Deze concentreren zich vooral op verenigingsondersteuning en het subsidiebeleid. Zo is gesteld dat er meer specialistische ondersteuning voor sportverenigingen moet komen, afgestemd op de behoeften van de sportverenigingen en dat het makkelijker moet worden voor sportverenigingen om gemeentelijke subsidie aan te vragen.

Ook het recente collegeprogramma in De Wolden (Duurzaam, Doen en Dichtbij, 2018) geeft aangrijpingspunten voor het nieuwe sportbeleid en benoemt op een aantal plaatsen de concrete rol van sport

¹ Gemeente De Wolden (2018). Uitkomsten evaluatie sportnotitie.

en bewegen. Dit is het kader van waaruit we ons beleid in deze nota gaan vormgeven.

'We streven naar optimale ontwikkelkansen voor kinderen op het gebied van sport (en cultuur). Onze inwoners zijn actief binnen sport en blijven dat. Onze inwoners moeten zich gezond, positief en veilig kunnen ontwikkelen en zo lang mogelijk meedoen in onze samenleving. Ze moeten zo lang mogelijk in de eigen leefomgeving kunnen blijven wonen en sociaal zelfredzaam zijn. We zien sporten en bewegen als middel om maatschappelijke doelen te bereiken, zoals een gezonde leefstijl en het bevorderen van de sociale samenhang en het meedoen aan de samenleving.'

2.3 ONTWIKKELINGEN IN ONZE SAMENLEVING

VERGRIJZING

De komende jaren groeit het aantal ouderen ten opzichte van het aantal jongeren. De uitdaging is hier, hoe houden we onze ouderen langer fit en zelfredzaam, hoe creëren we meer samenhang en voorkomen we eenzaamheid.

JEUGD

Wat betreft de jeugd zien we, dat de motorische ontwikkeling van kinderen achteruit gaat. Kinderen

zijn minder vaardig dan een aantal jaren geleden. Het beeldschermgebruik van kinderen is enorm toegenomen, door spelletjes, sociale media en soms ook onderwijs. Daardoor hebben kinderen minder tijd om actief te spelen, sporten en in beweging te zijn. De focus binnen het onderwijs op de cognitieve vakken draagt bij aan een inactieve leefstijl van onze kinderen. Inactiviteit is een risicofactor voor het ontstaan van onder andere overgewicht en obesitas, met bijbehorende medische, sociale en maatschappelijke gevolgen.

GEZONDHEIDSVerschillen

Ook in onze gemeente zien we gezondheidsverschillen tussen groepen mensen. Mensen met een lage opleiding en weinig inkomen leven 18 jaar langer in ongezonde gezondheid en komen gemiddeld 7 jaar eerder te overlijden, dan mensen met een hoge opleiding en hoog inkomen ². Daarom doen we sinds dit jaar mee aan het provinciale project 'Aan de slag met preventie'³ wat zich in onze gemeente focust op het gebied rond Ruinen. Hier zijn grote gezondheidsverschillen, vaak gerelateerd aan leefstijl, voeding en (te weinig) bewegen.

² www.vtv2018.nl/gezondheidsverschillen

³ GGD Drenthe (2018). Projectplan 'Aan de slag met preventie in de Drentse gemeenten'

GEZONDE OMGEVING

Omdat veel gezondheidsproblemen gerelateerd zijn aan ongezonde leefgewoonten zoals weinig bewegen en ongezond eten, wordt er vanuit beleid en maatschappelijke organisaties veel ingezet op preventie en gezonde leefstijl. Een van de ontwikkelingen is het creëren van een gezonde omgeving en buitenruimte, zodat mensen verleid en gestimuleerd worden tot gezond gedrag. Bijvoorbeeld, dat zij sneller de fiets nemen omdat er een veilig fietspad is.

VERENIGINGSLEVEN

De lidmaatschapscijfers van sportverenigingen in De Wolden zijn relatief hoog, vergeleken met landelijke cijfers. Veel sportverenigingen echter, hebben het zwaar en lukt het nauwelijks om het hoofd boven water te houden. Kaderproblematiek is groot. Verenigingen hebben moeite vrijwilligers voor bestuurlijke- en andere taken te vinden en te binden. De individualisering van de samenleving leidt tot meer individueel en ongebonden sporten en hoge verwachtingen rond kwaliteit en flexibiliteit van het sportaanbod. Een aantal sportaanbieders krijgt de financiën maar moeilijk rond. De landelijke wet- en regelgeving voor de sport is aanzienlijk (denk aan diverse belastingen, drank en horeca-regelgeving, arbo-richtlijnen e.d.). Toch willen veel verenigingen uit De Wolden ook iets betekenen voor andere doelgroepen en staan open voor onderlinge samenwerking⁴.

SPORTFUNCTIONARISSEN

Omdat de motorische ontwikkeling essentieel is voor de gehele ontwikkeling van kinderen en het sport- en beweggedrag op latere leeftijd, hebben wij enkele jaren geleden in overleg met het basisonderwijs onze sportfunctionarissen een impuls gegeven aan het bewegingsonderwijs op scholen. Sportfunctionarissen geven als vakleerkracht (mede) invulling aan kwalitatief goed bewegingsonderwijs op scholen in de gemeente. Daarnaast maken de sportfunctionarissen deel uit van Het Brede schoolteam, waaraan ook schoolmaatschappelijk werk, jongerenwerk en cultuurcoaches deelnemen. Deze professionals werken met elkaar samen om ontwikkelingskansen van kinderen in De Wolden te vergroten. Ook organiseren en coördineren de sportfunctionarissen een naschools sport- en beweegaanbod, sport en bewegen voor senioren en aangepaste sportactiviteiten.

SPORTAANBIEDERS

Sport- en beweegactiviteiten worden niet langer uitsluitend aangeboden door sportverenigingen, maar er zijn ook steeds meer ongeorganiseerde, of anders georganiseerde sportgroepen en commerciële organisaties die sportactiviteiten aanbieden. Deze vatten we samen onder de term 'sportaanbieders'. Ook de sportfunctionarissen organiseren sportactiviteiten, maar

⁴ Dit blijkt onder andere uit de verdiepingssessie met sportaanbieders ter voorbereiding op deze nota.

doen dit vanuit een initiërende en faciliterende rol, met de bedoeling sportdeelname te stimuleren en succesvolle sportactiviteiten over te dragen aan sportaanbieders. De sportfunctionarissen beogen geen concurrent te zijn van sportverenigingen of commerciële initiatieven en beschouwen we dus niet als sportaanbieder.

JONGEREN OP GEZOND GEWICHT

De Wolden heeft zich, net als de andere gemeenten in Drenthe, aangesloten bij de landelijke beweging Jongeren op Gezond Gewicht (JOGG) om de stijgende trend rond overgewicht om te buigen. Deze overwegend preventieve methodiek, met elkaar werken aan een gezonde omgeving en het makkelijk maken van gezonde keuzes op het gebied van gezonde voeding, is voor een groot deel geïntegreerd in werkwijze van de sportfunctionarissen. Zij stimuleren inwoners om veel te bewegen en sporten en werken aan bewustwording van een actieve- en gezonde leefstijl.

ONTWIKKELING DOORLOPENDE LEERLIJN EN INTEGRALE KINDCENTRA (IKC'S)

Vanuit een positieve insteek werken het basisonderwijs, de kinderopvang en peuterspeelzalen samen om een doorlopende leerlijn voor kinderen van 2 tot 12 jaar te

realiseren. Hierin wordt het Vroeg- en Voorschoolse Educatie-aanbod (VVE), voor onder andere kinderen met achterstanden, integraal opgenomen. Doel is een aansluitend dagprogramma te ontwikkelen om kinderen en jongeren optimale ontwikkelingskansen te bieden. We stimuleren een sterke integrale verbinding in de vorm van Integrale Kindcentra, waar deze verbindingen samenkomen. Er liggen veel kansen om sport en bewegen, net als bijvoorbeeld cultuur, een plaats te geven in deze Integrale Kindcentra.

PREVENTIEF WELZIJNSWERK

Het Welzijnswerk in De Wolden zet, vanuit het concept 'positieve gezondheid' (uitgaan van wat nog wel kan), sterk in op preventie van achterstanden. Het voorkomen van problemen, of voorkomen dat problemen erger worden, werkt op termijn kostenbesparend en voorkomt individueel en maatschappelijk leed. Preventie is een belangrijke strategie om de kosten voor onder andere jeugdzorg die, net als in andere gemeenten van Nederland, enorm stijgen, naar beneden te krijgen. Sport, bewegen en een gezonde leefstijl zijn manieren om concrete invulling te geven aan preventie.

3. WAT SPEELT ER NOG MEER?

In een werksessie met het speelveld in voorbereiding op deze beleidsnota werd het mooi gezegd 'De sport heeft het tij mee'. Hiermee werd bedoeld dat er op het ogenblik op landelijk en provinciaal niveau veel ontwikkelingen zijn, die mogelijkheden bieden om sport en bewegen te versterken en beter te benutten voor maatschappelijke doelen. Welke ontwikkelingen dat zijn beschrijven we hieronder, zodat inzichtelijk wordt welke kansen rond sport en bewegen er voor onze gemeente liggen vanuit landelijk en provinciaal beleid.

3.1 LANDELIJKE ONTWIKKELINGEN

Het Nationaal Sportakkoord 'Sport verenigt Nederland' is momenteel het meest recente en invloedrijke beleidsdocument op het gebied van sport en bewegen. Het biedt inspiratie voor lokaal sportbeleid. Dit akkoord, dat minister Bruins in de zomer van 2018 sloot met meer dan 70 maatschappelijke en private partijen, is bedoeld om de sport in Nederland te versterken. Op zes thema's rond sport en bewegen beschrijft het akkoord waar de gezamenlijke doelen liggen en hoe de partijen in gezamenlijkheid daaraan gaan bijdragen. Het rijk wil dat ook op lokaal niveau dergelijke akkoorden worden gesloten.

Vanuit het Nationale Sportakkoord hebben NOC*NSF en de landelijke sportbonden aangegeven meer te gaan samenwerken rond ondersteuning aan sportverenigingen. Er worden intussen concrete stappen genomen tot bundeling. Dat is belangrijk nieuws voor gemeenten en sportverenigingen, omdat gedeelde thematiek zoals goed verenigingsbestuur, vrijwilligersbeleid en pedagogische aspecten, centraal wordt opgepakt en niet meer versnipperd per sportbond.

3.2 PROVINCIALE ONTWIKKELINGEN

Drenthe kent een traditie van provinciale samenwerking rond sport en bewegen. Vanuit de netwerkorganisatie Drenthe Beweegt worden gezamenlijke initiatieven ontwikkeld en opgepakt en wordt gezamenlijk gewerkt om de kracht van sport voor Drenthe beter te benutten. Dit heeft er onder andere toe geleid dat Drenthe in 2019 internationaal als 'Community of Sports' wordt erkend. In het coalitieakkoord van het nieuwe provinciebestuur heeft sport en bewegen een duidelijke plaats en wordt de ingezette lijn voortgezet¹. Drenthe Beweegt, gehandicaptensport en mogelijkheden om te bewegen in het buitengebied (wandelen, fietsen, hardlopen, wielrennen) blijven speerpunten. Ook is in 2019 gestart met een Drentse Toekomst Verkenning Sport, waarin op basis van een uitgebreide analyse van data en cijfers rond sport en bewegen in Drenthe een toekomstvisie voor de sport wordt opgesteld voor de lange termijn (tot 2030). Dit proces volgen we met interesse.

Onze gemeente is onderdeel van dit Drentse netwerk en maakt gebruik van de kansen die de samenwerking biedt. Zo zijn we betrokken in het provinciale overleg rond Jongeren op Gezond Gewicht (JOGG), Drenthe Gezond² en 'Aan de slag met preventie' (zie vorig hoofdstuk). Ook rond duurzaamheid van sportaccommodaties pakken we de provinciale kansen op indien dat voor onze sportaanbieders een meerwaarde oplevert (bijvoorbeeld Drenthe Sport Duurzaam, waarbij deelnemende sportverenigingen een gratis energiescan krijgen aangeboden).

¹ Provincie Drenthe. Drenthe, mooi voor elkaar! 2019-2023. Coalitieakkoord. Assen, Provincie Drenthe

² Provincie Drenthe. Gezond in Drenthe '17-'18. Langer, gezonder en gelukkiger leven in Drenthe. Assen, Provincie Drenthe

4. WAAR WILLEN WE NAARTOE?

We hechten grote waarde aan sport en bewegen door onze inwoners. Sport- en bewegen geeft plezier en ontspanning, ruimte voor ontmoeting en binding met het dorp en met elkaar. Voor velen is het een zinvolle vrijetijdsbesteding, waarbij je je talent kunt ontwikkelen of iets kan betekenen voor je eigen dorp. En bewegen draagt bij aan de gezondheid en een gezonde leefstijl van onze inwoners.

Er is in onze gemeente al veel op het gebied van sport en bewegen. Denk bijvoorbeeld aan de vele sportaanbieders, het sportaanbod en de sportfunctionarissen. Het gaat relatief goed met de sportdeelname en het beweeggedrag van onze inwoners, in vergelijking tot landelijke cijfers en trends. Dit willen we in De Wolden in elk geval behouden en zo mogelijk versterken. Ook willen we initiatieven rond sport en bewegen met elkaar verbinden en kansen verzilveren. Om duidelijk te maken waar we precies naar toe willen, gebruiken we de thema's van het Landelijk Sportakkoord en formuleren per thema wat wij daarop willen bereiken. Hierbij gebruiken we de input van verenigingen en maatschappelijke partners uit de voorbereidende verdiepingssessies voor deze nota.

Hieronder volgen per thema onze doelen, die we in samenspraak met onze maatschappelijke partners en sportaanbieders hebben geformuleerd. Hoe we deze doelen vervolgens gaan bereiken, volgt op een later moment in het uitvoeringsplan voor deze nota, wat we samen met onze maatschappelijke organisaties en sportaanbieders willen beschrijven in een Woldens Sportakkoord.

4.1 VAN JONGS AF AAN VAARDIG IN BEWEGEN

Het belang van sport en bewegen voor een gezonde ontwikkeling van kinderen staat onomstotelijk vast. Een vroege kennismaking met sport en een goede motorische ontwikkeling is waardevol voor het verdere leven. Het stimuleert de ontdekking en ontwikkeling van het eigen talent. Maar bovendien is sporten leuk en past in een gezonde leefstijl, lekker actief en in de buitenlucht. De natuur en onze groene omgeving leent zich daar prima voor en hoort daar als vanzelfsprekend bij.

De gemeente en het onderwijs hebben de afgelopen jaren intensief samengewerkt op het gebied van bewegingsonderwijs en sport. Door gekwalificeerde sportfunctionarissen te financieren en in te zetten voor

het bewegingsonderwijs. Daar plukken onze kinderen nu de eerste vruchten van. Nu het rijk middelen aan het onderwijs beschikbaar stelt voor de verlaging van de werkdruk en omscholingen, willen wij het accent van onze samenwerking met het onderwijs verschuiven. Wij willen ons inzetten scholen te helpen sport, bewegen en een gezonde leefstijl een structurele plek te geven binnen de totale 'verlengde schooldag' van het kind. Sportaanbieders kunnen daarbij een belangrijke rol spelen. Daarom willen we de sportaanbieders graag betrekken bij deze ontwikkelingen en ondersteunen om sport eventueel binnen de vereniging te verbreden voor de jongere leeftijdsgroepen.

ONZE DOELEN:

- Een gezonde en sportieve basis voor al onze kinderen
- Sport, bewegen en gezonde leefstijl hebben een structurele plek binnen het onderwijs en de doorgaande lijn van 2 tot 12 jaar
- Alle kinderen maken op jonge leeftijd kennis met sport en sportaanbieders

4.2 VITALE AANBIEDERS

De sportaanbieders in onze dorpen zijn van grote betekenis. Ze bieden voor onze inwoners de mogelijkheid om te sporten, plezier te hebben en elkaar te ontmoeten. Daardoor dragen ze bij aan de saamhorigheid en levendigheid in onze dorpen. Maar ook zijn de sportverenigingen een plek waar onze kinderen veel kunnen leren. We willen de sportaanbieders daarom helpen om een sterke basis te bouwen of vast te houden en eventueel te verbinden met andere sportaanbieders omdat dit hen organisatorisch sterker kan maken. De wens onder sportverenigingen om voor meer dan de gebruikelijke doelgroepen een rol te spelen is groot en er worden kansen voor samenwerking gezien. We willen de sportverenigingen ondersteunen om verbindingen met andere organisaties in het dorp of de gemeente te maken, om de kracht van sport voor de samenleving nog beter te benutten. Daarbij kunnen de sportfunctionarissen mogelijk een rol spelen.

ONZE DOELEN:

- Sportaanbieders in de Wolden hebben hun basis op orde en zijn toekomstbestendig. Hierbij gaat het om ledenaantal, financiën en vrijwilligers en kader, goed pedagogisch klimaat en open voor maatschappelijke rol
- Sportaanbieders werken onderling samen (in dorpen of sporttakgericht)

- Sportaanbieders werken samen met andere organisaties in het dorp of gemeente en zetten zich in voor maatschappelijke taken
- Sportaanbieders organiseren activiteiten die bijdragen aan de maatschappelijke doelen van de gemeente en ontvangen daarvoor gemeentelijke subsidie

- uitgangspunt bij alle sport- en beweegactiviteiten vanuit het Brede schoolteam
- Professionals vanuit jeugdzorg, participatie en WMO gebruiken sport om cliënten te ondersteunen
- Sportaanbieders hebben pedagogisch beleid en meer kader is pedagogisch geschoold
- Alle sportaanbieders, onderwijs- en andere organisaties in de Wolden die werken met kinderen zijn geïnformeerd over gezonde keuzes, rookvrije accommodaties en gezonde (sport)kantines
- Meer sportaanbieders weten waar ze problematisch gedrag kunnen melden en dit wordt adequaat opgepakt

4.4 INCLUSIEF SPORT EN BEWEGEN

We blijven ons inzetten om sport en bewegen voor iedereen bereikbaar te maken. Iedereen moet het plezier van sport en bewegen kunnen ervaren en de mogelijkheden hebben om een leven lang te sporten. We besteden extra aandacht aan enkele specifieke groepen omdat we merken dat zij achterblijven. Terwijl sport en bewegen juist voor deze groepen zoveel kan opleveren. Denk hierbij aan gezondheid, ontmoeting en gezelligheid, zinvolle vrijetijdsbesteding en het leren omgaan met winst en verlies en met elkaar.

ONZE DOELEN:

- Iedereen moet kunnen sporten en bewegen en kunnen profiteren van de voordelen
- We willen zicht krijgen op belemmeringen om mee te doen en waar mogelijk deze belemmeringen wegnemen.
- We hebben extra aandacht voor de volgende groepen:
 - Senioren
 - Jongeren 12+
 - Kinderen en jongeren met gedragsproblemen en/of achterstanden
 - Mensen met een beperking
 - Kinderen uit arme gezinnen

4.5 DUURZAME SPORTINFRASTRUCTUUR

Beleed rond onder andere sportaccommodaties hebben we vastgelegd in nota maatschappelijk accommodatiebeleid, waarbij we onder andere oog hebben voor duurzaamheid. Op dit terrein blijven we sportaanbieders stimuleren om duurzaam te denken en duurzamer te worden. Daarbij maken we onder andere gebruik van landelijke, provinciale en lokale initiatieven zoals de gemeentelijke ledverlichtingsregeling, de gratis energiescan vanuit 'Drenthe sport Duurzaam' en mogelijk nieuwe initiatieven op dit terrein. De kans die we hierbij willen verzilveren is het gebruik van onze natuurlijke buitenruimte, De Wolden is één grote buitensport-accommodatie. Daar willen we beter gebruik van maken.

ONZE DOELEN:

- Beter benutten van natuurlijke buitenruimte en de openbare ruimte van De Wolden voor sport en bewegen

4.3 POSITIEVE SPORTCULTUUR

We vinden het belangrijk dat iedereen op een prettige manier, gezond, veilig en zorgeloos kan sporten. Een positieve en gezonde manier van leven is de standaard. Het welzijn en meedoen zijn belangrijk. Daarom besteden we aandacht aan belangrijke randvoorwaarden rond sfeer, pedagogisch klimaat, opvoedende rol, omgaan met – en zorgen voor elkaar en gezonde keuzes. En we willen dat zorgorganisaties en sport elkaar beter weten te vinden en over en weer gebruik maken van elkaars kracht.

ONZE DOELEN:

- Positief pedagogisch klimaat en gezonde keuze zijn

5. SPORTSUBSIDIES

Al lange tijd stellen we gemeentelijke subsidies beschikbaar voor sportaanbieders. Doel is sportaanbieders te stimuleren en te ondersteunen sportbeoefening voor onze inwoners mogelijk te maken en een bijdrage te leveren aan onze beleidsdoelen. Daarnaast investeren we in aanleg, onderhoud en exploitatie van sportvoorzieningen en in verenigingsondersteuning, waardoor we inwoners en sportaanbieders faciliteren om hun sport te kunnen beoefenen en verantwoord te sporten.

Met de jaren verandert de maatschappij en veranderen de accenten en doelen binnen ons sportbeleid en andere beleidsterreinen. Daarom is er in 2014 besloten om op een andere wijze te gaan subsidiëren. In samenspraak met Sportplatform De Wolden is destijds bepaald om het nieuwe subsidiebeleid voor sport aan te laten sluiten op gemeentelijke doelstellingen, onder andere op de terreinen binnen het sociaal domein.

Zoals vermeld bouwt deze nota sport en bewegen 'Verbinden, versterken en verzilveren' voort op het beleid dat met onze vorige nota sport is ingezet. In een gezamenlijk proces met o.a. de sportaanbieders in De Wolden rond zijn de belangrijkste uitdagingen en kansen in kaart gebracht en zijn ambities voor de toekomst bepaald. We willen behouden en versterken wat goed is, en de kansen die sport biedt beter benutten.

Na een dialoogbijeenkomst tussen de Woldense sportwereld en de gemeenteraad in het voorjaar van 2018 en vervolgens een debatavond in het najaar 2018, zijn diverse uitgangspunten bepaald voor het nieuwe sport- en beweeg beleid.

Met deze uitgangspunten als basis is in een verdiepende sessie met een afvaardiging vanuit de Woldense sportwereld gesproken over de manier waarop het subsidiebeleid in de toekomst kan worden verbeterd. Uit de sessie bleek dat een aantal regels voor sportverenigingen belemmerend werken om subsidie aan te vragen. Daarom zijn in de nieuwe regeling deze belemmerende regels weg gehaald en is het nu eenvoudiger om een subsidieaanvraag te doen. Zo komen verenigingen en organisaties die actief bijdragen aan het laten sporten en bewegen van niet-leden, ook als het een jaarlijks terugkerende activiteit betreft, in de nieuwe regeling in aanmerking voor een subsidiebijdrage. Daarnaast stellen we 1/3 deel van het subsidiebudget weer beschikbaar voor de jeugdleden van onze

Woldense sportverenigingen. Dit mede als wens van de sportverenigingen om zo te kunnen bijdragen in een kwalitatief goed en betaalbaar sportaanbod voor de jeugd. De verdeelsleutel die hierbij wordt gehanteerd is het aantal jeugdleden per Woldense sportvereniging.

We passen naar aanleiding van deze nota de subsidieregeling ook inhoudelijk aan. Daarbij geldt het volgende uitgangspunt:

Activiteiten van sportaanbieders die bijdragen aan inclusieve sport, een positieve en gezonde sportcultuur, vitale en maatschappelijk betrokken sportaanbieders en activiteiten in samenwerking met de brede school (onderwijs, kinderopvang, peuterspeelzaal) komen in principe in aanmerking voor subsidie.

ENKELE VOORBEELDEN

Inclusief sport en bewegen - Subsidie kan worden aangevraagd voor activiteiten gericht op sportstimulering voor kwetsbare doelgroepen. Dit betekent dat we voor vernieuwend sportaanbod of sportaanbod voor 'nieuwe' doelgroepen een 'opstart-subsidie' beschikbaar stellen. Dit is bestemd voor de extra kosten die bij aanvang van de activiteit nodig zijn en/of voor langere tijd aantoonbaar nodig zijn, zoals extra (specialistische) begeleiding of vervoer.

Positieve sportcultuur - Subsidie kan worden aangevraagd voor activiteiten die bijdragen aan een positieve sfeer, een goed pedagogisch klimaat en de gezonde keuze stimuleren.

Vitale en maatschappelijk betrokken sportaanbieders - Subsidie kan worden aangevraagd gericht op duurzame versterking van de sportaanbieder. Sportaanbieders die daarin de samenwerking met andere sportaanbieders of maatschappelijke organisaties zoeken, komen in principe in aanmerking voor subsidie. Ook deskundigheidbevordering van bestuurders, vrijwilligers, trainers en begeleiders komt in aanmerking voor subsidie.

Activiteiten van sportaanbieders met een duidelijk preventief, sociaal doel willen we stimuleren. Wanneer actief individuele inwoners vanuit preventief oogpunt erbij gehaald worden en worden gestimuleerd mee te doen binnen de sport, zowel in de organisatie of voor de sportbeoefening zelf, komt deze activiteit in principe in aanmerking voor subsidie. Activiteiten met maatschappelijk doel, open voor niet-leden, willen we financieel ondersteunen. Ook, en misschien wel juist, als deze elk jaar georganiseerd worden en veel niet-leden bereiken.

AANVRAGEN

De meeste sportaanbieders draaien op vrijwilligers. Dit maakt het extra urgent om het aanvragen van sportstimuleringsubsidies zo gemakkelijk mogelijk te maken, zonder daarbij de nodige transparantie en zorgvuldigheid uit het oog te verliezen. Daarom voeren we een nieuw systeem in om digitaal, online subsidies te kunnen aanvragen. Ook kunnen de sportfunctionarissen op verzoek meedenken en advies geven als het gaat om een mogelijke subsidieaanvraag.

6. HOE GAAN WE DIT BETALEN?

Het huidige budget van € 215.900 vormt in principe het financiële kader voor uitvoering van de nota voor de jaren 2019-2022. Dit budget is opgebouwd uit de middelen vanuit het rijk voor de sport-functionarissen (40%) aangevuld met gemeentelijke cofinanciering (60%), het budget voor subsidiebeleid en een activiteitenbudget.

Begroting 2019-2022	
Inzet sportfunctionarissen (2,9 fte)	€ 144.000
Subsidiebeleid sport	€ 49.793
Activiteiten	€ 25.800
Totaal (structureel)	€ 215.900
Impuls Lokaal Sportakkoord 2020 - 2021	€ 20.000

Tabel 2: Begroting sport en bewegen 2019-2022

We willen echter onze verenigingen ondersteunen om hun bestuur, organisatie en financiën op orde en toekomstbestendig te krijgen. Dit vraagt specifieke deskundigheid. Daarom willen we het budget voor activiteiten ook nadrukkelijk openstellen voor verenigingsondersteuning 'op maat' aan de Woldense sportverenigingen.

IMPULS LOKAAL SPORTAKKOORD

Voor de uitvoering van deze nota gaan we een Lokaal Sportakkoord opstellen met onze sportaanbieders en andere maatschappelijke partners. Wanneer we daarin slagen, ontvangen we voor de jaren 2020 en 2021 een rijksbijdrage van € 20.000 per jaar. Deze besteden we als impuls voor de realisatie van initiatieven en acties binnen dit Lokale Sportakkoord die niet vanuit de reguliere middelen voor sport kunnen worden bekostigd.

7. WAT IS HIERBIJ

DE ROL VAN DE GEMEENTE?

Gestuurd door veranderingen en ontwikkelingen in de samenleving, verandert ook onze rol als gemeente. Waren we vroeger leidend, bepalend en regelend, zijn we tegenwoordig faciliterend en nemen we de rol van regisseur. We brengen partijen bij elkaar, we initiëren waar nodig, en zoeken de dialoog en de samenwerking. Daarbij gaan we uit van eigen kracht van onze inwoners en organisaties en streven we ernaar dat iedereen zelf bepaalt en initiatief neemt. De gemeente is er vooral voor de inwoners die niet meekomen, of het zelf niet redden.

Ook op het terrein sport en bewegen willen we deze regisseursrol vervullen. We willen samen optrekken met onze inwoners, organisaties en partijen en een stimulerende en verbindende rol spelen. Omdat we geloven dat we, ieder vanuit een eigen verantwoordelijkheid, samen meer kunnen bereiken. De sportfunctionarissen zetten we vervolgens in om, onder andere als facilitator, stimulator en ondersteuner sportverenigingen in hun functioneren te versterken.

8. MONITORING EN EVALUATIE?

Jaarlijks in april komen we met een korte rapportage over de activiteiten en resultaten op het gebied van sport, bewegen en gezonde leefstijl in onze gemeente waar we als gemeente bij betrokken zijn.

In deze rapportage beschrijven we de activiteiten van het team sportfunctionarissen, de deelnamecijfers en resultaten daarvan. De activiteiten rond gezonde leefstijl en Jongeren op Gezond Gewicht (JOGG) nemen we hierin mee. Ook geven we aan welke activiteiten er door welke partijen zijn opgepakt in het kader van het lokale Sportakkoord en wat daarvan de resultaten zijn.

Deze informatie delen we breed binnen de gemeente. We besteden daarbij extra aandacht aan de communicatie hierover met sportaanbieders en betrokkenen bij de uitvoering, om hen te informeren en te inspireren. Daarnaast publiceren we een samenvatting van deze rapportage in de lokale media, zodat onze inwoners hier kennis van kunnen nemen.

Het meten en interpreteren van de langere-termijn effecten van deze activiteiten (outcome) vraagt specifieke deskundigheid. Bovendien is de outcome niet direct te herleiden tot de activiteiten die we hebben georganiseerd. Daarom delen we de periodieke rapportages van de GGD (gedrag en gezondheidsgegevens) en de KISS-cijfers (sportdeelnamecijfers) van NOC*NSF in principe alleen met college en gemeenteraad.

9. COMMUNICATIE

Na vaststelling van deze nota door de gemeenteraad wordt dit document op onze gemeentelijke website geplaatst, zodat ons nieuwe sport- en beweegbeleid door iedereen te raadplegen is. Ook zetten we de nieuwe subsidieregels en het nieuwe digitale systeem voor subsidieaanvragen online. De sportaanbieders worden hiervan tijdig op de hoogte gesteld.

SPORTFUNCTIONARISSEN

We willen onze sportfunctionarissen nog meer inzetten om sportaanbieders en andere organisaties te ondersteunen en samen te brengen rond sport. Dit vraagt goede zichtbaarheid van de sportfunctionarissen en hun aanbod.

Voor de samenwerking met de brede schoolpartners is dit structureel geregeld. Als onderdeel van het Brede schoolteam, stemmen de sportfunctionarissen maandelijks hun werkzaamheden af met cultuurcoaches, jongerenwerkers en (school)maatschappelijk werk. Daarnaast hebben de sportfunctionarissen vanuit Het Brede schoolteam structureel overleg met school- en IKC directeuren.

Voor de samenwerking met de sportaanbieders is zichtbaarheid van de sportfunctionarissen nog een verbeterpunt. Het aanbod van de sportfunctionarissen is te raadplegen via de websites dewoldensport.nl en actiefnaschooltijd.nl, de maandelijkse nieuwsbrieven en nieuwsberichten via sociale media en lokale pers. Daarnaast gaan de sportfunctionarissen actiever contact onderhouden met de Woldense sportaanbieders, door indien gewenst, aan te schuiven bij een bestuursoverleg of een activiteit van sportaanbieder te bezoeken. Doel is kennismaking en een goed contact met elkaar, zodat sportaanbieder en sportfunctionaris elkaar goed weten te vinden als dat nodig is.

UITVOERINGSPLAN

Bij de totstandkoming van het nieuwe gemeentelijke beleid dat in deze nota is beschreven, hebben veel partijen meegedacht. Ook voor de uitvoering gaan we onze maatschappelijke partners betrekken en willen we in het najaar van 2019 met hen samen een 'Woldens Sportakkoord' opstellen. Daarin vermelden we wat we met elkaar samen, en individueel gaan oppakken om de gezamenlijke ambities uit deze nieuwe sport- en beweegnota te realiseren. Vervolgens gaan we met de uitvoering aan de slag.

Om betrokkenen, geïnteresseerden en onze gemeenteraad betrokken en geïnformeerd te houden over de voortgang

van de uitvoering, zullen de maandelijkse nieuwsbrief vanuit het team sportfunctionarissen gebruiken. We gaan de nieuwsbrief zo nodig nog breder verspreiden, zodat we ook alle betrokkenen bij het Woldens Sportakkoord bereiken. In de nieuwsbrief besteden we, naast het gebruikelijke nieuws, ook regelmatig expliciet aandacht aan de ontwikkelingen vanuit het Woldens Sportakkoord.

10. BRONNENLIJST

- Gemeente De Wolden (2014). Notitie sportstimulering de Wolden 2015-2018: Een leven lang sporten. Gemeente De Wolden, Zuidwolde
- Gemeente De Wolden (2018). Collegeprogramma 2018-2022: Duurzaam, doen en dichtbij. Gemeente De Wolden, Zuidwolde
- Gemeente De Wolden (2018). Factsheet De Wolden sport - resultaten 2017. Gemeente De Wolden, Zuidwolde
- Gemeente De Wolden (2018). Raadsvoorstel dialoogtafel sport. Oplegger voor raadsdebat 29-11-2018. Gemeente De Wolden, Zuidwolde
- Gemeente De Wolden (2018). Uitkomsten evaluatie sportnotie. Gemeente de Wolden, Zuidwolde
- GGD Drenthe (2018). Projectplan 'Aan de slag met preventie in de Drentse gemeenten. Assen, GGD Drenthe
- GGD Drenthe (2018). BMI-Gegevens van de jeugd in de Wolden in de periode 2011-2017. GGD Drenthe, Assen
- Kenniscentrum Sport (2019). Whitepaper sport en bewegen voor mensen met een beperking. Cijfers, beleid, voorbeelden en instrumenten. Kenniscentrum Sport, Ede
- Kenniscentrum Sport (2019). Factsheet De waarde van sport en bewegen in De Wolden. Hoe scoort De Wolden in vergelijking met het landelijk gemiddelde?. Kennis Centrum Sport, Ede
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2018). Het Nationaal Sport, Sport verenigt Nederland. Den Haag, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
- M. Kuilman, E. Huisman en W.J. van der Veen (2017). Volwassenen in de Wolden. Resultaten De Wolden van het volwassenenonderzoek 2016. Over de gezondheid en leefgewoonten van Drentse volwassenen. GGD Drenthe, Assen.
- NOC*NSF (2018) KISS rapportage gemeente De Wolden. Peiljaar 2017. NOC*NSF, Arnhem
- Provincie Drenthe (2017). Gezond in Drenthe '17-'18. Langer, gezonder en gelukkiger leven in Drenthe. Assen, Provincie Drenthe
- Provincie Drenthe (2019). Drenthe, mooi voor elkaar! 2019-2023. Coalitieakkoord. Assen, Provincie Drenthe
- Stichting Welzijn de Wolden (2018). Koersplan Welzijn de Wolden: Doorgaan op de ingeslagen weg. Stichting Welzijn de Wolden, Zuidwolde
- W.J. Van der Veen, E. Huisman en M. Kuilman (2018). Gezondheid, welbevinden en leefstijl van scholieren in het voortgezet onderwijs Screening van de Jeugdgezondheidszorg in klas 2 over de schooljaren 2014-2017 De Wolden. GGD Drenthe, Assen
- www.vtv2018.nl/gezondheidsverschillen
- www.waarstaatjegemeente.nl

